

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING LIDERLIK QOBILIYATINI DIFFERENSIAL YONDASHUV ASOSIDA RIVOJLANTIRUVCHI METOD VA VOSITALAR

Azizova Ziroat Bahadirovna

Qo'qon DU tadqiqotchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning liderlik qobiliyatini differensial yondashuv asosida rivojlantiruvchi metod va vositalar hususida ayrim fikr-mulohazalar bayon etilgan. Shuningdek maqolada maktabgacha ta'limni rivojlantirish, uning yangi sifat darajasiga o'tish innovasion shakllar, usullar, vositalar va innovasion texnologiyalarsiz amalga oshirilmasligi hususida ham fikrlar mavjud.

Kalit so'zlar. Maktabgacha ta'lim tashkiloti, differensial yondashuv, liderlik, metod, vosita, texnologiya, suhbat, hikoya, tushuntirish, ko'rsatma berish, ma'ruza.

Аннотация. В статье представлены некоторые идеи о методах и средствах развития лидерских качеств у детей дошкольного возраста на основе дифференциального подхода. Также в статье высказываются мысли о том, что развитие дошкольного образования, его переход на новый качественный уровень невозможен без инновационных форм, методов, средств и инновационных технологий.

Ключевые слова: Организация дошкольного образования, дифференциальный подход, лидерство, метод, средство, технология, беседа, рассказ, объяснение, инструкция, лекция.

Annotation. This article presents some ideas on the methods and tools for developing the leadership skills of preschool children on the basis of a differential approach. The article also contains ideas on the fact that the development of preschool education, its transition to a new quality level cannot be achieved without innovative forms, methods, tools and innovative technologies.

Keywords. Organization of preschool education, differential approach, leadership, method, tool, technology, conversation, story, explanation, instruction, lecture.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida differensial yondashuv asosida bolalarda liderlikni shakllantiruvchi metodlar qatoriga kiruvchi ta'limning og'zaki metodlaridan foydalanish (suhbat, hikoya, tushuntirish, ko'rsatma berish, ma'ruza) tarbiyalanuvchilar tomonidan bilimlarni o'zlashtirish asosida amalga oshiriladi, shu bilan birga og'zaki metodlarida bilimlarni uzatish vositasi sifatida pedagog nutqi muhim ahamiyatga ega. Bu o'rinda tarbiyachining tarbiyalanuvchilar faoliyatiga

rahbarligi mavzuni to'g'ri tanlash, tushunarli ochib berish, bolalar faoliyatini boshqarishdan iborat bo'ladi.

Maktabgacha ta'limni rivojlantirish, uning yangi sifat darajasiga o'tish innovasion shakllar, usullar, vositalar va innovasion texnologiyalarsiz amalga oshirilmaydi. Tarbiyachining innovasion faoliyati o'quv jarayonining zaruriy qismidir. Innovasiyalarni joriy etish tarbiyachilarga o'z faoliyatini o'zgaruvchan sharoitlarga moslashtirish va maktabgacha ta'lim jarayonlarida nostandart usullardan foydalanish zarurligini anglatadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarida liderlikni shakllantirishda tarbiyachidan ta'limiy faoliyatga differensial yondashuv asosida turli innovasion metodlarni qo'llash talab etiladi.

Zamonaviy ma'noda innovasiya - bu "biror narsaning yangi shakllari yoki elementlarining namoyon bo'lishidir". Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachisining innovasion faoliyati rivojlanayotgan davrdagi yangiliklarni ishlab chiqish, ta'limiy faoliyat jarayoniga yangi shakllar, usullar, texnikalar, vositalar, texnologiyalar, variativ dasturlarni kiritishdan iborat. Shuningdek, innovasiyalarni amalda qo'llash, uzluksiz kasbiy rivojlanish, kasbiy bilimlardan o'rinli foydalanish ham pedagog mahoratining ajralmas qismi hisoblanadi.

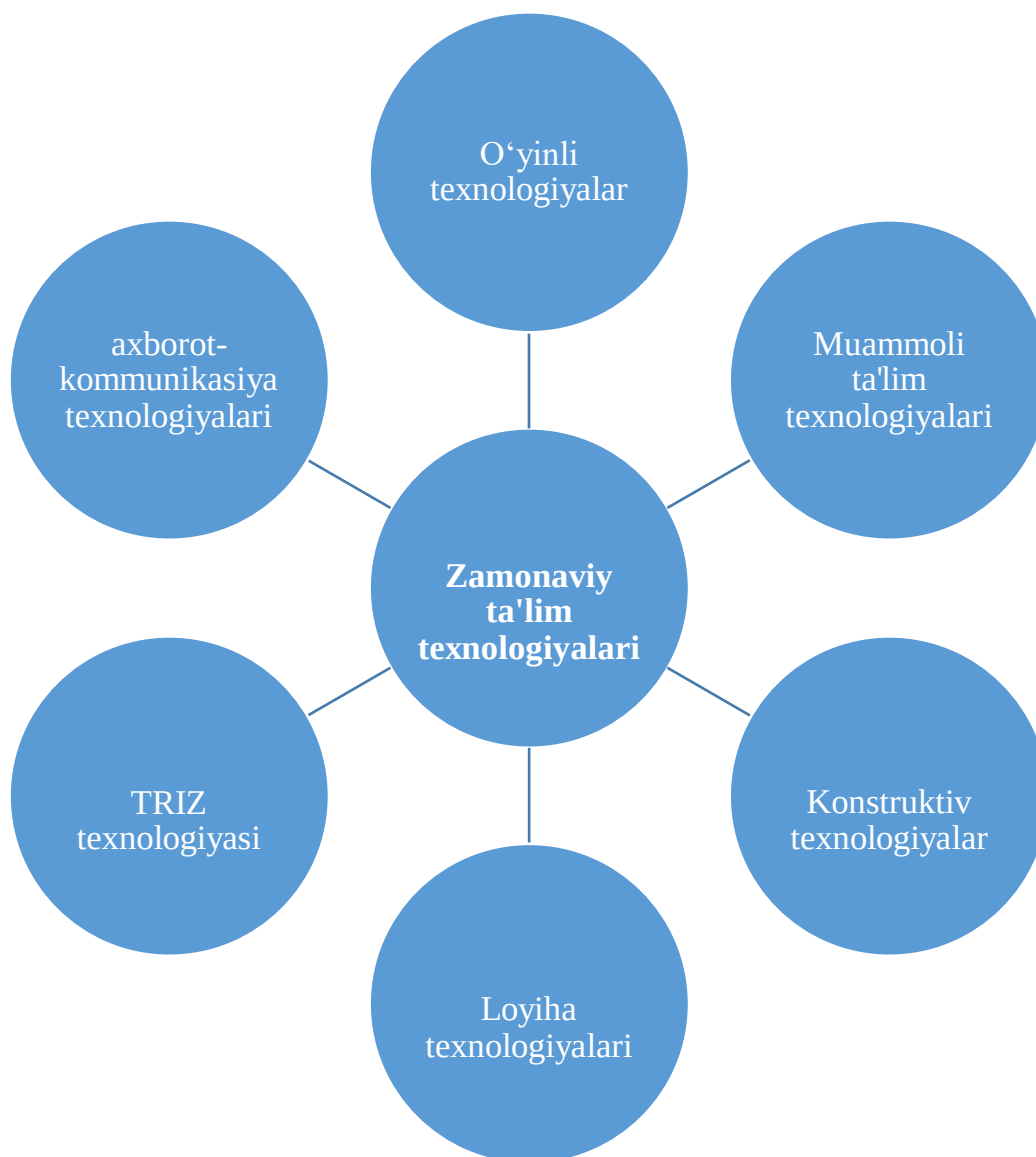
Maktabgacha ta'lim tashkilotida innovasion metod va texnologiyalardan foydalanishning maqsadi bola shaxsiga yo'naltirilgan ta'lim muhitini yaratishdir, bu nostandart va ijodiy fikrlashga qodir maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy va shaxsiy fazilatlarini tarbiyalash, ularda tashabbuskorlik, qiziquvchanlik, liderlik, o'zini ijodiy namoyon qilish qobiliyatini, intellektual fikrlash va ijodiy tasavvur darajasini oshirishga qaratilgan zamonaviy innovasion texnologiyalarni qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish, turli tadbirlarda bolalarning kommunikativ, kognitiv, o'yin va boshqa kompetensiyalarini, ota-onalar, tarbiyachilar va mutaxassislarining to'liq jismoniy, ma'naviy, psixo-emosional salomatligini ta'minlash, shaxslararo munosabatlarni to'g'ri shakllantirish uchun sharoit yaratishga imkon beradi. Bugungi kunda maktabgacha ta'lim amaliyoti shuni ko'rsatdiki, an'anaviy ish shakllari yordamida bu muammoni to'liq hal qilish mumkin emas.

Maktabgacha ta'limdagi innovasion texnologiyalar zamonaviy tarkibiy qismlar va texnikalarni yaratishga qaratilgan bo'lib, ularning asosiy maqsadi ta'lim jarayonini modernizasiya qilishdir. Buning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagoglar bolalarni tarbiyalash va intellektual rivojlantirishning eng yangi modellarini ishlab chiqadilar. Kasbiy faoliyatida tarbiyachilar qabul qilingan modelga to'liq mos keladigan uslubiy vositalar, o'qitish usullaridan foydalanadilar.

Pedagogik texnologiya - bu ta'lim shakllari, usullari, vositalarining maxsus to'plami va tartibini belgilaydigan psixologik va pedagogik munosabatlar majmui.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida yuzdan ortiq ta'lim texnologiyalari qo'llanilmoqda, jumladan:

- zamonaviy pedagogik texnologiyalar;
- muammoli ta'lim texnologiyalari;
- axborot-kommunikasiya texnologiyalari;
- shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari;
- o'yinli texnologiyalar
- TRIZ texnologiyasi va hokazo.

1-rasm. Pedagogik texnologiya tiplari

Pedagogik texnologiyaning asosiy talablari (mezonlari):

- Konseptuallik
- tizimlilik
- Boshqarish
- Samaradorlik

- Reproduktivlik

Konseptuallik ma'lum bir ilmiy konsepsiyaga, shu jumladan ta'lim maqsadlariga erishish uchun falsafiy, psixologik, didaktik va ijtimoiy-pedagogik asoslashga asoslanadi.

Tizimlilik - texnologiya tizimning barcha xususiyatlariga ega bo'lishi kerak:

- mantiqiy jarayon
- uning qismlarining o'zaro bog'liqligi,
- yaxlitlik.

Boshqarish qobiliyati deganda diagnostik maqsadlarni belgilash, rejalashtirish, o'quv jarayonini loyihalash, bosqichma-bosqich diagnostika, natijalarni tuzatish uchun turli xil vositalar va usullarni tanlash tushuniladi.

Samaradorlik - muayyan sharoitlarda mavjud bo'lgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar natijalar jihatidan samarali bo'lishi, ma'lum bir o'qitish standartiga erishishni kafolatlashi kerak.

Reproduktivlik - bu ta'lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyati, ya'ni pedagogik vosita sifatida texnologiya pedagogning tajribasi, ish staji, yoshi va shaxsiy xususiyatlaridan qat'i nazar, qo'llanilganda samarali bo'lishi kafolatlanishi kerak.

Ta'lim texnologiyasining tuzilishi uch qismdan iborat:

* Konseptual qism texnologiyaning ilmiy asosidir, ya'ni uning poydevoriga qo'yilgan psixologik va pedagogik g'oyalar.

* Kontent qismi - bu o'quv materialining umumiy, aniq maqsadlari va mazmuni.

* Amaliy qism - bu bolalarning o'quv faoliyatining shakllari va usullari, materialni o'zlashtirish jarayonini boshqarish bo'yicha pedagogning faoliyati, o'quv jarayonining diagnostikasi.

O'yin texnologiyalari pedagogik yo'nalishiga ko'ra, muayyan konseptual ta'lim texnologiyalari zamirida qo'llanadi. Xususan, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim umume'tirof etilgan konseptual ta'lim texnologiyasi hisoblanadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasi bola shaxsini butun bir ta'lim tizimi markaziga qo'yadi va unga tabiatan berilgan o'z qobiliyatini ro'yobga chiqarishi uchun har tomonlama qulay, xavfsiz, erkin shart-sharoit yaratadi. U ta'lim oluvchi shaxsida mustaqillik, tashabbuskorlik, javobgarlikni his etish, tanqidiy fikrlash kabi xususiyatlarni sifatlarini tarbiyalaydi. Ta'lim oluvchi o'ziga xos takrorlanmas tabiati, xarakter xususiyatini faollashtirishga, namoyish qilishga intiladi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasi quyidagilarni qamrab oladi:

- shaxsga insonparvarlik yondashuvi; hamkorlik texnologiyasi;
- o'yin texnologiyasi;
- kommunikativ ta'lim texnologiyasi;
- bolani qo'llab-quvvatlash texnologiyasi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasiga qo'yiladigan talablar:

- dialog (o'zaro suhbat)ga kirishib ketish;
- faollik va ijodkorlik;
- bolaning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash;
- ta'lim oluvchiga mustaqil ijod qilish, qaror qabul qilish, ta'lim olish turi va uslublarini tanlash uchun keng imkoniyat yaratib berish.

Bunda pedagog quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- bolaga hurmat bilan munosabatda bo'lish;
- insoniy, pedagogik pozitsiyada bo'lish;
- bolalarning ruhiy va jismoniy sog'lom bo'lishi haqida qayg'urishi;
- doimiy ravishda madaniy-informasion, fanni rivojlantiruvchi yangiliklardan

unumli foydalanib, ta'lim jarayonini boyitib borishi;

- ta'lim mazmuni bilan ishlashni bilish va unga shaxsga yo'naltirilgan shakl bera bilish;

- turli o'yin texnologiyalaridan foydalana olish va ularga shaxsni rivojlantiruvchi yo'nalish bera olishi;

- har bir bolaning individual xususiyatlarini qo'llab-quvvatlash va ularni rivojlantirish haqida qayg'urishi.

Demak, texnologiyalar yuqorida sanab o'tilgan barcha talablarga javob berishi kerak. Maktabgacha ta'limning zamonaviy texnologiyalari barcha ishtirokchilari (bolalar, xodimlar, ota-onalar) hamkorligida amalga oshiriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda liderlikni shakllantirishda loyiha texnologiyasidan faol foydalanish tavsiya etiladi, chunki ushbu texnologiya yordamida turli hayotiy vaziyatlar asosida bolaning ichki dunyosiga kirib borish mumkin.

Differensial yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalarning liderlik xususiyatlarini shakllantirishda quyidagi loyihali ta'lim texnologiyalarini faol qo'llash mumkin:

- o'yinli – bolalarning individual va guruhli faoliyati (o'yinlar, xalq raqslari, sahnalashtirish, syujetli-rolli);

- ekskursiyalar – atrof-olam, tabiat va ijtimoiy hayot bilan bog'liq muammolarni o'rganishga qaratilgan;

- hikoya qilish - bolalar o'z taassurotlari va his-tuyg'ularini og'zaki, yozma, badiiy (rasm), musiqiy (musiqa asboblari chalish) shakllarida yetkazishni o'rganadilar;

- konstruktiv loyihalar - ma'lum bir foydali mahsulotni yaratishga qaratilgan: qurish-yasash, yaratish.

Maktabgacha ta'lim jarayonida differensial yondashuvni amalga oshirishda ushbu loyiha texnologiyasi turlicha olib borilishi mumkin:

1. Dominant (asosiy, boshqaruvchi) usul bilan:

* tadqiqot

- * axborot
 - * ijodiy
 - * o'yin
 - * sarguzasht
 - * amaliyotga yo'naltirilgan.
2. Loyiha tabiati bo'yicha:
- * bola va uning oilasi
 - * bola va tabiat
 - * bola va texnogen dunyo
 - * bola, jamiyat va uning madaniy qadriyatlari.
3. Bolaning loyihadagi ishtiroki tabiati bo'yicha:
- * mijoz
 - * mutaxassis
 - * ijrochi
4. O'zaro muloqot ko'rinishlari bo'yicha:
- * bir xil yosh guruhida amalga oshiriladi
 - * turli yosh guruhi bilan
 - * oila bilan
 - * jamoat tashkilotlari
5. Ishtirokchilar soni bo'yicha:
- * yakka
 - * juft
 - * guruh
 - * frontal.
6. Davomiyligi bo'yicha:
- * qisqa muddatli
 - * o'rtacha davomiyligi
 - * uzoq muddatli.

Liderlik fazilatlari turli yoshda rivojlanishi mumkin, ammo har bir yosh o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, insonning liderlik fazilatlari katta maktabgacha yoshda aniq namoyon bo'ladi. Shuning uchun katta maktabgacha yosh liderlikni rivojlantirishda senzitiv davr sifatida qulay hisoblanadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda liderlikni shakllantirishda tadqiqot faoliyati texnologiyasini amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi, bugungi kunda maktabgacha ta'limda TRIZ texnologiyasidan (ixtirochilik vazifalarini hal qilish texnologiyasi) foydalanish keng yo'lga qo'yilmoqda.

TRIZ - ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi – sobiq SSSRda 1946-yilda paydo bo'lgan. Shu davrda muhandis olim va fantast yozuvchi Geynrix Al'tshuller ixtirolar qanday paydo bo'lishini o'rganishni boshladi. U 40 ming patent

materiallarini tahlil qildi va muhandislar odatda 40 ta texnikadan foydalanishini aniqladi. Altshuller ushbu usullarni tasvirlab berdi va ularni ixtirochilik muammolarini hal qilish nazariyasi deb atadi. Ushbu texnologiya dastlab muhandislik va texnik xodimlarga qaratilgan ixtirochilik vazifalarini hal qilish nazariyasi sifatida tan olingan bo'lsa, so'nggi o'n yillikda ta'lim tizimi xodimlari, pedagoglar orasida katta qiziqish uyg'otdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Репина Т.А. Социально-психологическая характеристика группы детского сада. М., 1988.
2. Пискунов А.И. Проблемы трудового обучения и воспитания в немецкой педагогике XVIII - начала XX в. -М.:Педагогика, 1976. - 296 с
3. Пескова И.В. Организационно-педагогические условия формирования позитивных лидерских качеств у детей: Младший школьный возраст тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 13.00.01, кандидат педагогических наук. Нижний Новгород 2003.
4. Палаткина Г.В., Дубченкова Н.О. Педагогические условия развития лидерских качеств старших дошкольников средствами игровой симуляции // Современные наукоемкие технологии. – 2022. – № 9. – С. 185-190; URL: <https://top technologies.ru/ru/article/view?id=39330> (дата обращения: 24.05.2023)
5. Акмалова М.З. Замонавий формациядаги мактабгача таълим менежерини таркиб топтириш тамойиллари ISSN 2181-1717 (E) бразование и инновационные исследования (2022 год №12)